

УДК 377.091.33:63

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ-АГРАРІЇВ: КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП

Герлянд Тетяна Миколаївна
м.Київ

У статті викладено результати діагностичного етапу дослідження реального стану сформованості загальноосвітньої компетентності; визначено основні підходи до реалізації відповідних умов щодо формування розглянутої у цьому контексті компетентності, виокремлено її чотири рівня; здійснено детальний аналіз практики з досліджуваної проблеми, який обумовлений багатогранністю висвітлюваного виду компетентності, як важливої якості особистості під час загальноосвітньої підготовки у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю.

Ключові слова: діагностика, рівні, організація, загальноосвітня компетентність, методика.

Постановка проблеми. Потреба в реформуванні змісту сучасної системи професійно-технічної освіти України, перш за все, обумовлюється необхідністю забезпечення її спеціалістами, які мають високий рівень готовності до майбутньої професійної діяльності. Вона постає через те, що серед стратегічних положень, визначеними Законом «Про професійно-технічну освіту» виокремлено завдання формування особистості конкурентноспроможного фахівця високої якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених (О.Є Антонова, В.П. Беспалько, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, О.Є. Ломакіна, А.К. Маркова, В.М. Монахов, Н.Г. Ничкало, Є.М. Павлютенков, А.І. Пискунов, М.В. Розов, В.О. Сластьонін та ін.) приділяють велику увагу формуванню готовності майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності. Питанням інтеграції компонентів особистості майбутнього професіонала у процесі навчання у закладах професійно-технічної освіти присвячено чисельні праці П.Г. Лузана, В.М. Манька, О.І. Пометун, Л.П. Пуховської, О.Б. Тарнопольського та багатьох інших.

На сучасному етапі, використовуючи оптимальні діагностичні методики, вчені здійснюють дослідження готовності учнів до майбутньої професійної діяльності у контексті формування ключових компетентностей їхньої особистості, але проблема такого виду як загальноосвітня компетентність (ЗОК) раніше ґрунтовно не досліджувалася. Також нами не знайдено розробленого комплексу педагогічних діагностик, який би допоміг з'ясувати рівневу ступінь сформованості цього складного особистісного утворення. Тому актуальність нашого дослідження цього феномену не викликає сумніву.

Метою дослідження є розгляд загальноосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) аграрного профілю та розроблення й апробація системи її комплексної діагностики, яка дозволяє якісно, оперативно оцінити динаміку сформованості цього феномену.

З огляду на необхідність модернізації змісту, форм і методів підготовки майбутнього кваліфікованого робітника, зумовлених вимогами Болонського процесу, загальноєвропейськими рекомендаціями, навчання майбутніх кваліфікованих робітників у сучасних ПТНЗ з моменту їх заснування організовувалося таким чином, щоб учень опановував певними знаннями та вміннями, необхідними для його майбутньої професійної діяльності. Чи не випадково така спрямованість навчання і була сформульована в сучасній дидактиці у вигляді провідного принципу – принципу професійної спрямованості [1; 2]. Досліджуючи професійну спрямованість освітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв, ми зосередилися в цьому аспекті на ключовій компетентності – загальноосвітній – і діагностичному етапі її дослідження в умовах реального навчання.

Метою статті є виклад основних результатів діагностичного етапу дослідження реального стану сформованості загальноосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу. Проведення констатувального експерименту передбачало вирішення наступних завдань: 1) організаційно-методичний аналіз практики викладання загальноосвітніх дисциплін у ПТНЗ аграрного профілю в контексті формування цієї компетентності; 2) діагностику рівнів сформованості ЗОК майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв у традиційних умовах навчання;

Експериментальне дослідження було започатковано в умовах 10 ПТНЗ аграрного профілю Дніпропетровської, Донецької, Вінницької, Київської, Луганської, Чернігівської, Хмельницької та Херсонської областей. Вибір навчальних закладів для цієї роботи проводився з урахуванням регіонального фактору. Загалом, до участі в експерименті було залучено 169 викладачів загальноосвітніх дисциплін та 450 учнів, які навчаються за напрямками підготовки: «Слюсар з ремонту сільськогосподарчих машин та устаткування», «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва категорії «А», «В», «Лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу», «Плодоочівник», «Робітник фермерського господарства», «Експлуатація і ремонт машин та обладнання агропромислового виробництва (технік-механік)».

Вибір методик із метою діагностики сформованості окремих показників досліджуваного феномену компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю обумовлювався відповідністю їх таким принципам як валідність, надійність, інформативність, доступність у використанні, можливість фронтального застосування, відносна простота обробки емпіричних даних [3, с. 34]. Комплексна оцінка сформованості цієї компетентності здійснювалася методами експертної оцінки. Такий підхід обумовлений багатогранністю ЗОК, як провідної якості особистості, її проявами під час навчання та у майбутній професійній діяльності.

Було зроблено припущення, що проведення констатувального дослідження в умовах традиційної системи загальноосвітньої підготовки учнів за допомогою обраних методик дозволить з'ясувати реальний стан сформованості ЗОК майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв, визначити основні підходи до реалізації відповідних умов формування досліджуваної компетентності.

ТЕНТНОСТІ.

Констатувальний експеримент розпочинався з анкетування учнів та викладачів загальноосвітніх дисциплін у обраних аграрних закладах професійно-технічної освіти. На цьому етапі ставилися наступні завдання: перевірити якість теоретичних знань учнів стосовно ролі та значення навчання у формуванні їхньої загальноосвітньої компетентності; з'ясувати ступінь розуміння учнями ролі загальноосвітнього процесу у своїй фаховій підготовці; визначити основні проблеми загальноосвітньої підготовки у закладах професійно-технічної освіти за сучасних умов; з'ясувати, які чинники й джерела впливають на якість цієї підготовки; проаналізувати стан загальноосвітньої підготовки учнів аграрного профілю шляхом проведення анкетування та бесід з викладачами цих дисциплін, спостереження за заняттями.

На діагностичному етапі було проведено анкетування учнів для виявлення рівня навчання у ПТНЗ, яке є базисним для формування загальноосвітньої компетентності. Зміст анкети через запропоновані завдання висвітлював реальний стан, тенденції та проблеми загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю.

Як показали результати діагностичного зрізу, щодо причини, які побуджували поступити до ПТНЗ, 63,6% учнів відповіли, «що порадили батьки», 30,0% – «порадили друзі» та 24,8% – «зацікавила майбутня професія». На запитання «Які оцінки Ви, зазвичай, отримуєте по загальноосвітнім предметам?», 37,1% респондентів дала відповідь, що «як правило, «відмінно» або «добре», 49,5% – «різні оцінки (навіть «задовільно»)»; на питання «Чи цікаво Вам вчити загальноосвітні предмети?» 49,5% учнів відповіли, що «подобається, вчу з інтересом», «прагну відмінних оцінок, по мірі власних зусиль» – 64,6%. Тут важливо вказати, що учні відповідально ставляться до навчальної діяльності, і лише 6,1% надали відповідь, що «успішність мене не хвилює». Щодо виконання навчальних завдань, 32,2% респондентів відповіли – «прагну виконувати завдання самостійно», 21,7% – «прагну виконувати самостійно, але іноді мені допомагають», 26,4% – «іноді звертаюся за допомогою до викладача», і лише 19,7% надало відповідь – «часто знаходжу готовий матеріал у мережі Інтернет». Якщо знову потрібно було б обирати навчальний заклад, 59,3% учнів відповіли – «вступили би в той, де я зараз навчаюся», після закінчення професійно-технічного навчального закладу 46,8% респондентів відповіли, що «буду влаштовуватися на роботу (за спеціальністю)», 46,2% – «планую продовжити освіту у ВНЗ», 6,0% – «мрію виїхати за кордон і знайти там роботу (не обов'язково за спеціальністю)». Подобається викладання загальноосвітніх дисциплін у ПТНЗ, де вони навчаються, 66,0% учням.

Аналізуючи навчальну діяльність у ПТНЗ, учні вказують, що навчальний заклад надав їм можливість «навчатися працювати та думати самостійно» (56,8%), «достатній рівень навчальних знань» (41,5%), «впевненості у майбутньому» (20,0%), «можливості спілкуватися з людьми» (24,2%), «допомагає зрозуміти себе та власні можливості» (36,8%), «навчає орієнтуватися в оточуючому житті» (21,1%) і «нічого суттєвого не надав» (6,0%).

Проведене анкетування викладачів загальноосвітніх дисциплін продемонструвало наступні результати.

Щодо оцінки рівня викладання загальноосвітньої підготовки у їхньому закладі, високий рівень відмітили 3,1% респондентів, середній – 50,2%, достатній – 40,2%, низький – 2,1%, не визначилися з відповіддю – 4,4%. На запитан-

ня «Чи забезпечують дисципліни загальноосвітньої підготовки розвиток професійної спрямованості учнів ПТНЗ?», відповідь «безперечно забезпечують» вказало 32,2% опитаних, «забезпечують достатньою мірою» – 59,2%. Метою загальноосвітньої підготовки вбачають у тому, що «загальноосвітня підготовка надає повну середню освіту разом з професійною» – 55,1% респондентів, «сприяє оволодінню учнями основами майбутньої професії» – 23,8%. «Які види навчальних занять найбільш ефективні при загальноосвітній підготовці?» назвали «різні типи занять» – 83,1% респондентів, «виконання учнями індивідуальних завдань (реферат, проект та ін.)» – 39,1%, «семінарські заняття» – 12,6%, «навчальні екскурсії» – 18,5% та інше – 2,1% (було наведено відповіді: «нетрадиційні заняття», «самостійні роботи з літературою, роздатковий дидактичний матеріал», «лабораторно-практичні роботи», «мультимедійні засоби»).

Знижують загальноосвітню підготовку, на думку викладачів, наступні фактори: «недоліки навчального процесу» – 11,6%, «формальний характер проведення занять викладачем» – 16,9%, «небажання учнів вчитися» – 52,9%, «неякісний набір учнів у навчальні групи» – 77,7%, «слабка методично-технічна оснащеність ПТНЗ» – 49,7%. У свою чергу, підвищують якість загальноосвітньої підготовки такі фактори, на думку викладачів, як: «висококваліфікований педагогічний колектив» – 72,4%, «оснащеність ПТНЗ необхідним навчальним обладнанням та методичним матеріалом» – 57,1%, «застосування нових технологій навчання» – 58,7%, «організація різноманітних методичних заходів з учнями ПТНЗ» – 16,9%.

Щоб підвищити рівень загальноосвітньої підготовки учнів у ПТНЗ, викладачі відмічають, що: «потрібно систематично здійснювати видання навчальної літератури для викладачів загальноосвітніх дисциплін ПТНЗ» – 50,4%, «внести зміни до тематичного планування із загальноосвітніх предметів у ПТНЗ» – 17,9%, «готові самостійно розробити власну програму викладання предмета у ПТНЗ для підвищення рівня її ефективності» – 16,9% респондентів. Найбільш важливе у професійній діяльності викладачі вказують: «наявність методичних матеріалів» – 30,1%, «використання ресурсів Інтернет в освітньому процесі ПТНЗ» – 43,9%, «поглиблене вивчення нових надходжень з навчальних методик викладання загальноосвітніх дисциплін у ПТНЗ» – 38,6%, «використання проектної технології» – 38,6%, «створення і використання електронних посібників» – 8,9%.

Найбільш ефективною формою підвищення рівня загальноосвітньої підготовки учнів, на думку викладачів є: «внесення певних поправок до обсягу та змісту навчальної програми з урахуванням специфіки професій у ПТНЗ» – 18,5%, «реалізація принципу професійної спрямованості при викладанні загальноосвітніх предметів у ПТНЗ» – 33,3%, «розробка в межах навчальних тем відповідних спецкурсів, які б враховували специфіку майбутньої професії» – 22,2%, «видання посібників для викладачів загальноосвітніх дисциплін ПТНЗ, спецкурсів або методичних рекомендацій, які б відображали специфіку підготовки учнів ПТНЗ при вивченні відповідних тем» – 26,0%.

Досить активно викладачі у власній роботі використовують форми педагогічної інтеграції, такі як: «інтегроване заняття» – 52,3%, «інтегровані курси» – 7,9%, «інтегровані вправи» – 38,0%, інше – 1,8% респондентів (наприклад, «інформаційно-комунікативні форми» або «метод критичного мислення»). Міжпредметні зв'язки, при цьому, застосовують, переважно, у дисциплінах загальнопрофесійних

– 15,3%, професійно-теоретичних – 20,6%, природничо-математичних – 25,9%, суспільно-гуманітарних – 28,5% респондентів

Отже, на констатувальному етапі дослідження формування ЗОК учнів було виявлено ряд специфічних особливостей:

1. Відсутній цілеспрямований процес формування ЗОК учнів як важливої якості особистості майбутнього кваліфікованого робітника.
2. Певна частина викладачів не підготовлена до формування ЗОК учнів, що виявляється у відсутності необхідного навчального обладнання та методичних матеріалів стосовно цієї важливої якості особистості, недостатньо сформоване поглиблене вивчення нових надходжень щодо викладання загальноосвітніх дисциплін у ПТНЗ.
3. Недостатня наукова обґрунтованість суті, змісту, технології формування ЗОК майбутніх фахівців, відсутність необхідних методичних матеріалів з цієї проблеми.

Підсумовуючи цей етап дослідження, підкреслимо, що процес формування ЗОК учнів у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю потребує покращення, оскільки цілеспрямованого формування цієї компетентності, як важливої якості особистості, не спостерігається. Констатуємо, що досліджувана компетентність формується, переважно, стихійно. Існують численні як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, що обумовлюють труднощі у організації та функціонуванні комплексної системи формування цієї компетентності випускників професійно-технічних аграрних навчальних закладах України. Зокрема, це ускладнюється розпорошеністю термінологічних знань за низкою дисциплін як природничо-математичного, так і блоку суспільно-гуманітарного.

Аналіз результатів експериментальної роботи вказує на необхідності встановлення рівня досліджуваної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв. Саме тому, враховуючи специфіку підготовки фахівців цієї галузі, актуальність і складність проблеми, подальші дослідження зосереджувалися на учнях сільськогосподарських спеціальностей.

Рівень ЗОК майбутніх аграріїв визначалися відповідно до раніше розроблених її критеріїв та показників, а також залучення в якості експертів досвідчених викладачів.

У процесі констатувального етапу нами було виокремлено чотири рівні сформованості ЗОК майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв, яким надали наступні назви: креативний, продуктивний, репродуктивний і адаптивний. Був здійснений розподіл за цими рівнями учнів експериментальних і контрольних груп.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що проведений діагностичний етап дослідження продемонстрував, що усталена система навчання не забезпечує формування у значної частини учнів продуктивного та креативного рівнів сформованості загальноосвітньої компетентності. Так, вони продемонстрували, переважно, адаптивний та репродуктивний рівні ЗОК, що не може задовольнити предметний і соціальний зміст їхньої майбутньої професійної діяльності.

Указане доводить доцільність перегляду комплексу педагогічних умов загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ аграрного профілю, збільшення частки навчального навантаження шляхом впровадження розроблених пролонгованих професійно спрямованих форм навчання (інтегрованих курсів).

Література та джерела

1. Бондар С. Компетентність особистості: інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С.Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С.8-9
2. Родигіна І.В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання / І.В.Родигіна/ – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 96 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 8(32))
3. Сериков В.В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В.В.Сериков // Педагогика – 2010. – № 5. – 2010. – С.29-37

В статье изложены результаты диагностического этапа исследования реального состояния сформированности общеобразовательной компетентности; определены основные подходы к реализации соответствующих условий по формированию рассмотренной в этом контексте компетентности, выделены ее четыре уровня; осуществлен подробный анализ практики по исследуемой проблеме, который обусловлен многогранностью освещаемого вида компетентности, как важного качества личности при осуществлении общеобразовательной подготовки в профессионально-технических учебных заведениях аграрного профиля.

Ключевые слова: диагностика, уровни, организация, общеобразовательная компетентность, методика.

The article presents the results of the diagnostic phase detailed study of the real state of formation of secondary competence of future skilled workers-agrarian; main approaches to the implementation of appropriate conditions for the formation have been considered in this context as well as competence, highlighting its four levels of formation; detailed analysis the state of practice on the research problem has been carried out, which is due to versatility shined kind of competence as an important personality traits with comprehensive training in vocational schools of agrarian profile of modern Ukraine that improves this training in the effective direction.

Key words: diagnosis, level of organization, comprehensive competence, methods.